

Dovidas Katzas (g. 1956) - vienas nedaugelio žydų rašytojų, šiais laikais kuriančių grožinę literatūrą jidiš kalba. Meilę pamažu mirštančiai vietinei Rytų Europos žydų kalbai jis paveldėjo iš savo tėvo, žinomo JAV poeto Menke's Katzo, kilusio iš Mikališkių miestelio, dabar esančio Baltarusijoje, maždaug 14 kilometrų nuo Gervecių. M.Katzas dar paauglys išvyko į Niujorką, bet visą gyvenimą eilėse kūrė Lite, Lietuvos, vaizdus, o jo sūnus Dovidas tapo vienu garsiausių šiuolaikinių jidiš kalbos tyrinėtojų, Oksfordo ir Jeilio universitetų profesoriumi. D.Katzas yra išleidęs tris apsakymų rinkinius, parašęs ketvirtąjį. Apsakymuose daugiausia vaizduojamas Lietuvos žydų miestelių, štetlių, gyvenimas maždaug prieš šimtmetį.

Nuo 1991 m. D.Katzas tyrinėja jidiš kalbą ir kultūrą Lietuvoje. 1999 m. Vilniaus universitete jis įkūrė Tautinių bendrijų studijų centrą, o pernai - Vilniaus jidiš institutą.

DOVID KATZ

RIVČĖ IR ŠVENTAKNYGĖ

ko atpažinti miško žoles, augalus ir grybus, tad grįžusi į Kazanę, pradėjo grybauti, šitaip užsidirbdama sau gyvenimui. Rinkdavo daug ir geriausių grybus. Ir žinojo Rivčė, kaip juos išlaikyti apskritus metus.

Krikščionims ji pardavinėjo puikiausius baravykus. Žydai jų nevalgė - bijojo netyčia kartu su grybu ir kirmėlę praryti. Jiems Rivčė pardavinėjo mažus ir geltonus "žydiškus grybus" - voveraites. Kaip žinoma, kirmėlės jų neėda.

Pardavinėdama grybus turtolele ji nepasidarė, tačiau taip nebeskurdo. Kartkartėmis galėjo ir elgetaujančiam po namus vargetai skatiką išmaldos duoti. Rivčė praminė Grybų Rivčė.

Rivčė buvo kilus iš Kazanės "chabadnikų". Jie meldavosi chasidų sinagogoje. Dar Šneuras Zalmanas iš Liadų, keliaudamas į Švenčionis, buvo užsukęs į Kazanę, kur tą sinagogą ir įkūrė. Švenčionyse jis tris sinagogas pastatė, tačiau tai jau kita istorija...

Kad Rivčė sėkmingai grįžo į Kazanę po trejų savo klajojimo metų ir susirado garbingą bei dorą darbą, - ačiū Aukščiausiam, nes visi čia įžvelgė jo valią.

Grybų Rivčė pelnė visuotinę pagarbą. Sinagogos moterų pusėje jai paskyrė garbingą vietą ir padovanojo užsegamą gražią šventinę maldaknygėlę. Chasidų rabinas Rivčei leido suprasti, kad, Aukščiausiam padedant, galys atsitikti stebuklas ir vieną gražią dieną galys parsirasti jos vyras, tik tegul ji tuo tiki. Šiaip ar taip, ji vis tiek sutiksianti vyrą, kai ateis Mesijas, ir visi kartu išvažiuosią į Pažadėtąją žemę.

Itin pamaldi Rivčė tikrai niekada nebuvo. Nepaisant to, ji kas šeštadienį ėmė vaikščioti į sinagogą. Melstis kaip pridera ji taip pat nemokėjo. Tačiau rabino pamokslai buvo mieli jos širdžiai ir jaudino sielą. Visą savaitę iš abiejų savo krepšių pardavinėdama turguje grybus, ji vis galvodavo apie tai, ką rabinas sakė per pamokslą.

Kiekvieną šeštadienį rabinas chasidų sinagogoje pasakodavo, kas parašyta Šventaknygėje, toje pačioje Šventaknygėje, kurią pats senasis Šneuras Zalmanas iš Liadų buvo parašęs ir dovanojęs Kazanės žydams, kai čia įkūrė sinagogą. Ir tą Šventaknygę rabinas kas kart pamokslaudamas savo rankose laikė. Ramiai srūvančiu melodingu balsu, vietomis pakiliai, vietomis sureikšmindamas pasakojo jis, jog knygos kūrėjas aiškina, kad pasaulyje yra dviejų rūšių žmonės: nedidelių gabumų, kurie turi pasirinkti savo gyvenimo kelią, ir išskirtinių gabumų, kurie taip pat turi pasirinkti savo gyvenimo kelią, - kiekvienas pagal išgales bei talentą.

Grybų Rivčė ilgus metus ištikimai laukė savo vyro, tarsi ilgesys bei ištikimybė galėtų išgąsdinti pačią mirtį. Kiekvieno penktadienio vakarą ir Atgailos dienos baigiantis ji visus tuos metus, kai dingo vyras, stalą dengė dviem asmenims - vyrui ir sau: jei jis staiga įeity, tai suprastų, kokia išmintinga ir puiki jo Rivčė.

Visų didžiausias ilgesys galiausiai ima silpnėti ir išnyksta. Žmogus tėra žmogus.

Vieną sykį karštą vidurvasario dieną ją suėmė miegas. Taip, kad nebesilaikė ant kojų. Per miegus ji susapnavo, jog atskrido angelai ir šaukia: „Rivčė, dukterie Rubeno Isero!..“ Atbudus ji anaipol nepuolė į neviltį.

Prieš pat prasidedant Atgailos dienos vakarinei maldai, kai sinagogose skamba iškilminga giesmė "Kol Nidrei", nieko nelaukdamas Grybų Rivčė priartėjo prie rabinų pamokslavimo pakylės. Ji ėjo sunkiai, netvirtai, kopdama stipriai kabinosi į turėklus, lyg vaikas, žengiantis pirmuosius žingsnius. Visi sinagogoje su nuostaba ir baime žvelgė į ją. Kuo gi nusidėjo, kam galėjo pakenkti Grybų Rivčė?

Rivčė visi tolydžio guosdavo, nes kazaniečių akyse ji buvo teisingumo ir doros įsikūnijimas.

Rivčės lūpos virpėjo, tačiau pro jas ne-

prasiveržė joks garsas. Kur matyta, kad Kazanės sinagogos pakylėje pasirodytų moteris, ir ne kada nors, o prieš pat giedant "Kol Nidrei"!

Tai regėdami vyrai spėjo, kad ji viešai, žmonių ir rabinų akivaizdoje, nori ieškoti paguodos. Tegul guodžiasi vargšė, tik tegul neperžengia ribų, kad nebūtų išniekintas Aukščiausiojo vardas, atleisk mums, Visagali.

Moterys iš viršaus žiūrėdamos nutarė, kad ji ketina prieš mirtį prakeikti savo vyrą, o to jis ir buvo vertas. Labiau išprususios gąščiojosi, ar tik nebus jai pasimaišę, o gal kas nors ypatinga nutikę - visko šiame pasaulyje esti.

Pagarbiai ir iš lėto žengė rabinas Rivčės link, norėdamas ją suraminti, kad netektų stovėti pakylėje ir raudoti visos Kazanės aki-vaizdoje.

Jau jis, rabinas, visai prie jos priartėjo. Maldininkai be žado, bijodami net krustelėti, žiūrėjo, kas čia darysis toliau. Iš arti buvo matyti, jog laukiančiosios veidą jau palytėjo mirties šešėlis, ir tą akimirką prašalaičiui galėjo pasiregėti, kad visa maldų salė su esančiais joje chasidais atsiplėšė nuo žemės ir visi, išsitempę lyg stygos, pajudėjo iškilmingos Ispanijos maranų melodijos "Kol Nidrei" link.

Staiga ji, Rivčė, stipriai, visiškai nepanašiu į seno žmogaus, balsu tarė:

"Tautiečiai! Apie mano nelaimę visi žino. Tai štai dar ką žinokite: aš niekad nebuvau kvailiausia tarp moterų. Aš mačiau platuji pasaulį. O kai klajoji trejus metus vakardienos ieškodamas, pamatai labai daug. Kitais metais per Atgailos dieną aš jau gulėsiu kapuose po žeme, apsiklojusi sužėlusia žole, su samanų pagalve. Atėjau atsiveikinti su jumis, brangieji. Atėjau pasakyti jums viską. Atidžiai išklauskite mane, atidžiai! Šneuras Zalmanas, tegul jis man atleidžia, buvo didelis žmogus. Turguje mano grybai būdavo dviejų rūšių. Žmogus - ne grybas! Žmogus negimsta šventuolis. Žmogus turi pasidaryti šventas! Tie, kurie mano, kad iš prigimties yra šventuoliai, - apgavikai ir sukčiai! Ir iš paprastų žmonių kilusių būna tauriausių ir švenčiausių! Tad giedokime "Kol Nidrei", žydai!"

Po devynių dienų, prieš pat šabą, Rivčė mirė. Chasidų ji nebuvo pamiršta. Kiek bemiegių naktų ji, Grybų Rivčė, bus praleidusi pagrindinę Šventaknygės mįslę mindama?! Ir mitnagidai - chasidų priešininkai - jos nepamiršo: tik pamanykit, vienu palyginimu su savo grybais Rivčė paaiškino tai, ką aiškindamas kitas visą knygą prirašė.

Ir vieniems, ir kitiems ji amžinai liko Šventaknygės Rivčė.